

**Förbundet Allt åt Alla Umeå bjuder in till studiecirkel
12 Oktober klockan 18:00 i Klossen på Ålidhem.
Varmt välkommen! www.alltatalla.com umea@alltatalla.com**

Kvinnorna och samhällsomsörningen

Av: Mariarosa Dalla Costa och Selma James

Dessa iakttagelser är ett försök att definiera och analysera »kvinnofrågan« och att placera den inom ramen för den »kvinnoroll« som har skapats genom den kapitalistiska arbetsdelningen.

På följande sidor har vi främst låtit hemmafrun representera denna kvinnoroll. Vi förutsätter att alla kvinnor är husmödrar och att även de som arbetar utanför hemmet förblir husmödrar. Världen över är det nämligen just det som är specifikt för hushållsarbete – inte bara i form av antal arbetstimmar eller arbetets art, utan i form av den livskvalitet och de relationer som detta arbete skapar – som bestämmer en kvinnas samhällsställning, oavsett var hon befinner sig och till vilken klass hon hör.

Vi koncentrerar oss här på arbetarklasskvinnans ställning, men vill med det inte påstå att endast arbetarklassens kvinnor exploateras. Snarare vill vi visa att den roll som arbetarklassens hemmafruar har, och som vi anser oundgänglig för den kapitalistiska produktionen, också är bestämmande för alla andra kvinnors ställning. Varje analys av kvinnor som en kast måste alltså utgå från en noggrann undersökning av den situation arbetarklassens hemmafruar befinner sig i.

För att förstå hemmafruns centrala betydelse, är det först och främst nödvändigt att kort analysera hur kapitalismen har skapat den moderna familjen och hemmafruns roll i denna genom att bryta ner de familjegrupper och samhällen som tidigare existerade.

Denna process är på intet sätt avslutad. När vi nu talar om västvärlden och i synnerhet Italien, vill vi klargöra att i den utsträckning som det kapitalistiska produktions-sättet tar herraväldet i tredje världen, kommer samma nedbrytningsprocess oundvikligen att ske – och sker – även där. Vi bör heller inte ta för givet att familjen, så som vi i dag känner den i de mest tekniskt avancerade västländerna, är den slutgiltiga form som familjen

kan anta under kapitalismen. Men en analys av nya tendenser kan endast komma ur en analys av hur kapitalismen skapade denna familj och i vad kvinnans roll i dag består, där båda sakerna förstås som skeenden i en process.

Vi har för avsikt att komplettera dessa observationer av kvinnorollen med en analys av den förvärvsarbetande kvinnans ställning, men det blir en senare fråga. Här vill vi endast peka på sambandet mellan vad som kan synas vara två skilda erfarenheter: hemmafruns och den förvärvsarbetande kvinnans.

Den dagliga kamp som kvinnor har fört sedan andra världskriget, står i vägen för fabriken och hemmets organisering. Kvinnors »opålitlighet« inom och utanför hemmet har hastigt ökat sedan dess och strider direkt mot fabriken som en tids- och rumsmässigt organiserad disciplinering, och mot den sociala fabriken som ett sätt att organisera reproduktionen av arbetskraft. Trenden mot ökad arbetsfrånvaro, mindre respekt för tids-scheman och högre arbetsmobilitet delas av de unga manliga och de kvinnliga arbetarna. Men där mannen under avgörande perioder i sin ungdom kommer att vara familjens ende familjeförsörjare, måste kvinnor, som i allmänhet inte är tillbakahållna på detta sätt, alltid ansvara för hushållsarbetet. Det tvingar dem att lösgöra sig från arbetsdisciplinen, något som skapar avbrott i produktionsflödet och därigenom högre kapitalkostnader. (Detta tas ofta som ursäkt för de diskriminerande löner som många gånger ersätter kapitalets förluster). Detta är samma tendens till frigörelse som sammanslutningar av hemmafruar ger uttryck för när de lämnar barnen på sina mäns arbeten![1]

Denna tendens är och blir i allt högre grad en av de avgörande formerna för krisen inom fabriksystemen och den sociala fabriken.

Under senare år, i synnerhet i de utvecklade kapitalistiska länderna, har ett antal kvinnoörelser med olika inriktning och omfattning tagit form. Alltifrån de som anser att den grundläggande konflikten i samhället är den mellan män och kvinnor, till dem som fokuserar på kvinnors ställning som ett specifikt uttryck för klassexploatering.

Även om den förra inriktningens ståndpunkt och attityd kan verka förbryllande, i synnerhet för de kvinnor som kraftfullt tagit del i politiska strider, anser vi det värt att visa på hur kvinnor som ser könsmissig exploatering som den grundläggande motsättningen i samhället utgör ett mycket viktigt indicium på den frustration som miljon-tals kvinnor känner, både inom och utanför rörelsen. Det finns de som förklarar sin egen homosexualitet i liknande termer (vi hänvisar särskilt till de åsikter som uttryckts av rörelsen i usa): »Våra förbindelser med kvinnor började när vi tillsammans kunde erkänna att vi inte längre stod ut i förhållanden med män, att vi inte kunde hindra dem från att övergå i maktförhållanden där vi oundvikligen var underordnade. Vår uppmärksamhet och energi avleddes, vår makt blev utspridd och dess ändamål begränsades.« Utifrån detta avståndstagande har en rörelse av homosexuella kvinnor kommit att utvecklas, som hävdar möjligheten till ett förhållande fritt från könsmissig maktkamp, befriat från den biologiska samhällsenheten, och som samtidigt hävdar vårt behov av att öppna oss mot en vidare samhällelig och därigenom könsmissig potential.

För att förstå frustrationen hos de kvinnor som på allt fler sätt gör sina röster hörda, måste vi klargöra vad i familjens natur som under kapitalismen plötsligt framkallar en så omfattande kris. Förtrycket av kvinnan började, när allt kommer omkring, inte med kapitalismen. Det som fick sin inledning med kapitalismen var en intensiv exploatering av kvinnorna i egenskap av kvinnor och den slutliga möjligheten till frigörelse.

Den kapitalistiska familjens ursprung

I det förkapitalistiska patriarkala samhället var hemmet och familjen centrala för jordbruks- och hantverksproduktionen. Med kapitalismens uppkomst organiserades den samhälleliga produktionen i stället med fabriken i centrum. De som arbetade i detta nya produktionscentrum, fabriken, mottog en lön. De som utestängts därifrån erhöll inget alls. Kvinnor, barn och äldre förlorade den relativa makt som utgick från familjens beroende av deras arbete, vilket ansågs samhälleligt och nödvändigt. Kapitalet, som upplöste den helhet som utgjordes av familjen, samhället och produktionen, koncentrerade dels den grundläggande samhällsproduktionen till fabriken och kontoret, och avskilde samtidigt mannen från familjen och förvandlade honom till lönearbetare. På mannens skuldror lades bördan av ekonomiskt ansvar för kvinnor, barn, gamla och sjuka – med andra ord, alla de som inte avlönas. I detta ögonblick började utstötningen ur hemmet för dem som inte frambringar eller ger service åt

de lönearbetande. De första att efter männen fördrivas från familjen, var barnen; de sattes i skolan. Familjen upphörde därmed inte endast som produktionscentrum, utan också som den centrala platsen för utbildning.[2]

I den utsträckning som män har varit despotiska överhuvuden i den på strikt arbetsdelning grundade patriarkala familjen, var kvinnornas, männens och barnens erfarenheter nedärvt motsägelsefulla. Men i det förkapitalistiska samhället sågs det arbete som varje medlem i slavsamhället utförde som riktad mot ett mål: antingen mot feodalherrens välstånd eller mot den egna överlevnaden. På detta sätt tvingades hela slavsamhället till samarbete i en enhet av ofrihet som i samma utsträckning involverade kvinnor, barn och män, och denna enhet var kapitalismen tvungen att bryta upp. [3]I detta avseende gick den ofria individen, ofrihetens demokrati,[4] in i en kris. Med övergången från slaveri till fri arbetskraft, skildes den manliga och den kvinnliga proletären åt, liksom de båda skildes från sina barn. Den ofria patriarken blev den »fria« löntagaren och på könsens och generationernas motsättningsfulla erfarenheter byggdes ett djupare främlingskap och därigenom ett mer subversivt förhållande.

Vi understryker att denna separation mellan barn och vuxna är essentiell för att förstå vidden av kvinnors separation från männen och för att till fullo förstå hur kvinnorörelsen i organiserandet av sin kamp, även då den tar sig uttryck som ett våldsamt förkastande av alla relationer med män, endast kan ha som mål att överbrygga den åtskillnad som har sin grund i lönearbetets »frihet«.

Klasskampen i utbildningen

Den analys av skolan som vuxit fram under senare år – i synnerhet i samband med studentrörelsens uppkomst – har tydligt identifierat skolan som ett centrum för ideologisk disciplinering och för formande av arbetskraften och dess herrar. Vad som möjligen aldrig har framkommit, åtminstone inte på djupet, är det som föregår allt detta; barnens förtvivlan den första dagen i förskolan, när de finner sig avlämnade i en klass och deras föräldrar plötsligt överger dem. Men det är just i detta ögonblick som berättelsen om skolan tar sin början.[5]

Med detta synsätt reduceras inte grundskoleeleverna till ett bihang, som blott genom de krav på »fri lunch, inga avgifter, fria böcker« som det lärt från de äldre, kan förenas med studenter inom högre studier.[6]Hos de grundskoleelever som är söner och döttrar till arbetare,

finns alltid en medvetenhet om att skolan på något sätt ställer dem mot sina föräldrar och sina jämlikar, vilket skapar ett instinktivt motstånd mot att studera och »bli bildad«. Det är detta motstånd som gör att svarta barn spärrats in i utbildningsmässigt undermåliga skolor i Storbritannien.[7] Det europeiska arbetarklassbarnet, liksom det svarta arbetarklassbarnet, ser i läraren en person som lär honom eller henne någonting som står i strid med hennes mor och far, inte för att värna barnet, utan som ett angrepp på klassen. Kapitalismen är det första produktionssystem där de exploaterades barn disciplineras och utbildas i institutioner som organiseras och kontrolleras av den härskande klassen.[8]

Det slutgiltiga beviset för att denna främlingskapande indoktrinering, som inleds redan i leksskolan, grundar sig på familjens uppsplittring, är att arbetarklassbarn som kommer till universitetet (det fåtal som gör det) är så hjärntvättade att de inte längre kan tala samma språk som den egna gruppen.

Arbetarklassens barn är alltså de första som instinktivt gör uppror mot skolan och den utbildning som ges. Men deras föräldrar släpar dem till skolan och spärrar in dem där då de är angelägna att deras barn »skaffar sig en utbildning«, vilket innebär förutsättningar att slippa från det löpande band eller det kök till vilket deras föräldrar är hänvisade. Om ett arbetarklassbarn visar särskild begåvning, koncentrerar sig hela familjen omedelbart på detta barn. De ger honom de bästa förutsättningarna, åsidosätter inte sällan de andra och sätter sina förhoppningar till att han kommer att ta dem alla ut ur arbetarklassen. Detta blir i själva verket ett sätt för kapitalet att genom föräldrarnas förhoppningar få hjälp att disciplinera ny arbetskraft.

I Italien lyckas föräldrar i allt mindre utsträckning med att sätta sina barn i skolan. Barnens motstånd mot skolan ökar ständigt, även om detta motstånd ännu inte är organiserat. Samtidigt som barnens motstånd mot att utbildas i skolorna växer, ökar även deras vägran att acceptera den innebörd kapitalet har givit deras ålder. Barn vill ha allt de ser; de förstår inte att för att få saker måste man även betala för dem, för att betala för dem måste man ha en inkomst, och då måste man vara vuxen. Inte undra på att det blir svårt att förklara för barnen varför de inte kan få det televisionen har intalat dem att de inte klarar sig utan.

Men någonting håller på att ske bland den nya generationens barn och unga, vilket gör det allt svårare att förklara den godtyckliga tidpunkt när de når vuxen ålder för dem. Den yngre generationen demonstre-

rar sin mognad för oss: under 60-talet har sexåringar redan konfronterats med polishundar i södra usa. I dag återfinns vi samma fenomen i Italien och på Nordirland, där barnen har varit lika aktiva som de vuxna i upproren. När barns (och kvinnors) plats i historien börjar erkännas, kommer tveklöst även andra exempel på mycket unga personers (liksom kvinnors) deltagande i revolutionära kamper att komma fram i ljuset. Det som är nytt är självständigheten i deras deltagande trots och på grund av att de utestängts från den direkta produktionen. I fabriker vägrar de unga följa de äldre arbetarnas ledarskap, och i städernas uppror utgör de den hårda kärnan. I storstaden har kärnfamiljens generationer skapat ungdoms- och studentrörelser som har initierat processer som skakar den konstitutionella makten; i tredje världen finns de arbetslösa ungdomarna ofta ute på gatorna långt innan arbetarklassen har hunnit organisera sig i fackföreningar.

Det är värt att notera det den Londonbaserade tidningen *The Times* (1 juni 1971) rapporterade angående ett lärarmöte som sammankallats då en lärare tillrättavisats för att ha slagit en elev. »Samhällsomstörtande och oansvariga element lurar bakom varje hörn med en till synes planerad avsikt att undergräva alla auktoriteters makt.« Detta »är en sammansvärjning för att förstöra de värderingar på vilka vår civilisation är byggd och där våra skolor utgör några av de finaste bastionerna«.

Exploateringen av de oavlönade

Vi har velat ge en kort kommentar till den upproriska attityd som stadigt breder ut sig bland barn och ungdomar, särskilt bland dem med arbetarklassbakgrund och i synnerhet bland svarta, då vi anser att detta har ett nära samband med kvinnorörelsens kraftiga tillväxt och att det är något kvinnorörelsen själv måste ta i beaktande. Det rör sig här om ett uppror från dem som utestängts, som skilts ut av produktionssystemet, och som nu i handling uttrycker sitt behov av att förgöra de krafter som står i vägen för deras samhälleliga existens, men som denna gång sluter sig samman som individer.

Kvinnor och barn har utestängts. Den ena partens uppror mot exploatering genom utestängning står i proportion till den andras revolt.

När kapitalet värvade mannen och gjorde honom till lönearbetare, skapade det en spricka mellan honom och alla oavlönade proletärer som inte direkt deltar i samhällsproduktionen, och som därför ansågs oförmögna att utgöra subjekten i en samhällsrevolution.

Sedan Marx har det stått klart att kapitalet styr och utvecklas genom arbete; med andra ord, att grunden för det kapitalistiska samhället var lönearbetaren och hans eller hennes direkta exploatering. Vad som varken stått klart eller förutsatts av arbetarrörelsen är att det är just genom lönearbetet som exploateringen av de oavlönade har kunnat organiseras. Denna utsugning har blivit än mer effektiv då den har dolts av avsaknaden av lön. På detta sätt har lönen innefattat en större mängd arbete än vad som framgått vid fabriksförhandlingarna. *Kvinnornas arbete framstår som bestående i personliga tjänster utanför kapitalets sfär.* Kvinnorna tycktes lida enbart av manlig chauvinism, och verkade bli hunsade för att kapitalismen i allmänhet betydde »ojämlikhet« och »dåligt och orimligt uppförande«. Det fåtal (män) som lade märke till det, övertygade oss om att det handlade om »förtryck« men inte om utsugning. Men »förtrycket« skylde en annan och mer genomgripande sida av det kapitalistiska samhället. Kapitalet utestängde inte barnen från hemmet och satte dem i skolan enbart för att de var i vägen för andras mer produktiva arbete eller endast för att indoktrinera dem. Kapitalets herravälde genom lönen tvingar varje arbetsför att tjänstgöra på ett sätt som är, om än inte omedelbart, så i sista hand till gagn för utvidgningen och utbyggnaden av kapitalets herravälde. Det är, i grunden, skolans avsikt. Vad gäller barn ges *skenet av att deras arbete består i att lära sig för deras eget bästa.*

Proletariatets barn har tvingats genomgå samma utbildning i skolorna. Detta är en kapitalistisk likriktning av de oändliga inlärningsmöjligheter som står till buds. Kvinnan har, å sin sida, isolerats i hemmet och tvingats utföra vad som anses vara okvalificerat arbete; arbetet att föda, uppfostra, disciplinera och förbereda arbetaren för produktionen. Hennes roll i samhällets produktionscykel förblir osynlig, då endast produkten av hennes arbete, arbetaren själv, är synlig. Själv är hon därigenom fången i förkapitalistiska arbetsförhållanden och avlönas aldrig.

Och när vi säger »förkapitalistiska arbetsförhållanden«, tänker vi inte endast på de kvinnor som måste använda sopkvast. Inte ens det bäst utrustade amerikanska kök återspeglar dagens tekniska utvecklingsnivå; på sin höjd återspeglar de artonhundratalets teknologi. Om du inte får betalt per arbetstimme inom vissa begränsningar, bryr ingen sig om hur lång tid det tar dig att uträtta ditt arbete.

Detta medför inte endast en kvantitativ, utan också en kvalitativ skillnad gentemot andra typer av arbete, och det härrör från just den typ av vara som detta arbete är bestämt att producera. Inom det allmänna kapitalistiska

systemet ökar inte arbetsproduktiviteten om inte en konfrontation mellan kapital och arbetarklass existerar: teknologiska uppfinningar och samarbete är på samma gång ett tillfälle till angrepp för arbetarklassen och ett tillfälle till kapitalistiskt gensvar. Men även om detta i allmänhet är sant för produktionen av varor, gäller det inte för denna speciella vara: arbetskraften. Om tekniska förändringar kan sänka mängden nödvändigt arbete och om arbetarklassens kamp inom industrin kan använda dessa förändringar för att få större ledighet, kan det samma inte sägas om hushållsarbete; när kvinnan isolerad i hemmet måste avla, uppfostra och ta ansvar för barnen, frigör en ökad mekanisering av hushållssysslor inte någon tid för kvinnan. Hon är ständigt i tjänst, för det finns inte någon maskin som tillverkar och tar hand om barn.[9] En högre produktivitet inom hushållsarbete kan därmed endast relateras till specifika tjänster, som matlagning, tvättning eller städning. Hennes arbetsdag saknar slut, inte på grund av att hon saknar maskiner, utan för att hon är isolerad.[10]

Att befästa myten om den kvinnliga oförmågan

Med uppkomsten av det kapitalistiska produktionssättet hänvisades kvinnorna alltså till ett tillstånd av isolering, där hon stängdes in i familjens cell och i varje avseende gjordes beroende av män. Hon förnekades den fria löneslavens nya självständighet och blev kvar i ett förkapitalistiskt stadium av personlig beroendeställning, denna gång mer brutal då den stod i kontrast till den storskaliga, högt socialiserade produktion som nu tog överhanden. Det som ger intryck av att vara kvinnans oförmåga att uträtta vissa saker, att förstå vissa saker, har sitt ursprung i hennes historia, en historia som i vissa avseenden starkt liknar särskolans »efterblivna« barns. Då kvinnor blev avskurna från samhällsproduktionen och isolerade i hemmet, förnekades de alla möjligheter till socialt liv utanför grannskapet, och de berövades därigenom utbildning och kunskap om samhället. När kvinnor förvägras bredare kunskaper om organisering och planering av gemensamma industriella andra masskamper, förnekas de en grundläggande källa till utbildning: erfarenheten av samhällsrevolt. Denna erfarenhet utgörs i första hand av erfarenheten att lära känna sin kapacitet, sin makt och kapacitet, och den egna klassens makt. Således har den isolering kvinnor lidit av kommit att befästa myten om den kvinnliga oförmågan, både i samhället och hos dem själva.

Denna myt har för det första dolt att vid de tillfällen då arbetarklassen har kunnat organisera massaktioner i samhället, såsom räntestrejker och allmänna kamper

mot inflation, har basen för detta alltid varit kvinnors ständiga informella organisering. För det andra har kvinnors stöd och organisering vid kamper inom den direkta produktionscykeln, både formellt och informellt, varit avgörande. Vid kritiska tillfällen kommer detta kvinnonätverk upp till ytan och utvecklas vidare av den »oförmögna kvinnans« begåvning, energi och styrka. Men myten lever vidare. I de fall då kvinnor tillsammans med män kunde utropas till segrare – genom att överleva (vid arbetslöshet) eller genom att överleva och vinna (vid strejk) – tillhörde segerbytet »hela« klassen. Kvinnor har sällan, om någonsin, fått någonting själva; sällan, om någonsin, har kampen haft som mål att i något avseende förändra hemmets maktstruktur och dess förhållande till fabriken. Oavsett strejker eller arbetslöshet – en kvinnas arbete upphör aldrig.

Livmoderns uppgift under kapitalismen

Tillintetgörandet av kvinnan som person har aldrig inneburit en så direkt minskning av hennes fysiska integritet som det kom att göra med kapitalismens uppkomst. Kvinnlig och manlig sexualitet lydde redan före kapitalismen under en rad former och förutsättningar. Men det förekom också effektiva preventivmetoder som oförklarligt har försvunnit. Kapitalet skapade familjen som kärnfamilj och underordnade där kvinnan under mannen, som den person som, genom att inte direkt delta i samhällsproduktionen, inte heller kan visa sig oberoende på arbetsmarknaden. Då detta blockerar alla hennes möjligheter till kreativitet och utveckling av arbetsförmågan, begränsas även uttrycken för hennes sexuella, psykologiska och känslomässiga oberoende.

Vi upprepar: aldrig tidigare har en sådan begränsning av kvinnans fysiska integritet ägt rum, vilket påverkar allt från hjärna till livmoder. Att i gemenskap med andra delta i produktionen av tåg, bilar eller flygplan är inte detsamma som att i avskildhet slita samma kvast på samma få kvadratmeter kök under århundraden.

Detta handlar inte om jämlikhet mellan män och kvinnor inom flygplansproduktionen, men tjänar till att belysa hur skillnaderna mellan de två exemplen inte bara avgör skillnaderna i kampformer, utan också visar på det som så länge varit osynligt: de olika former kvinnors strider har tagit sig i det förgångna. På samma sätt som kvinnor har berövats möjligheten att utveckla sin kreativa förmåga, är de bestulna på sitt sexualliv, vilket har omvandlats till uppgiften att reproducera arbetskraft. Samma iakttagelser som vi gjorde av den teknologiska nivån vad gäller hushållstjänster kan

överföras på födelsekontrollen (liksom, för övrigt, hela det gynekologiska området), forskning som helt intill nyligen ignorerats, medan kvinnor har tvingats föda barn och förvägrats rätten till abort när de mest primitiva preventivmetoderna inte oväntat misslyckats.

Utifrån denna totala förminskning av kvinnan konstruerade kapitalet kvinnorollen och gjorde, inom familjen, mannen till verktyget för denna reduktion. Mannen som lönearbetare och familjeöverhuvud utgjorde det specifika instrumentet för den specifika exploatering som exploateringen av kvinnor innebär.

Arbetsdelningens homosexualitet

I detta avseende kan vi förklara hur degraderade förhållanden mellan män och kvinnor avgörs av den åtskillnad samhället har påtvingat man och kvinna, där kvinnan underordnas som objekt och ett »komplement« till mannen. Ur denna aspekt bör vi se kraften i den explosion av inriktningar inom kvinnorörelsen, där kvinnor vill föra kampen mot män[11] och inte längre önskar använda sin styrka för att upprätthålla sexuella förhållanden med dem, då varje sådant förhållande är frustrerande. En maktrelation utesluter varje möjlighet till tillgivenhet och intimitet. Samtidigt anses det i relationen mellan man och kvinna berättigat att med makt styra sexuell tillgivenhet och intimitet. I denna bemärkelse utgör gayrörelsen det mest omfattande försöket att särskilja sexualitet och makt.

Men homosexualiteten är samtidigt allmänt rotad i det kapitalistiska samhällets egen struktur; kvinnor i hemmen och män på fabriker och kontor, skilda från varandra under hela dagen, eller en typisk fabrik med tusen kvinnor och tio förmän, eller en sekreterarbyrå (med kvinnor, naturligtvis) som arbetar för femtio yrkesmän. Alla dessa situationer utgör redan en homosexuell ram för livet.

När kapitalet upphöjer heterosexualiteten till religion, gör den det samtidigt omöjligt för män och kvinnor att komma i kontakt med varandra både fysiskt och känslomässigt – och det undergräver därmed heterosexualiteten frånsett som en sexuell, ekonomisk och samhällelig disciplin.

Vi anser att det är från denna realitet vi måste utgå. Gayrörelsens genombrott har varit och är viktig för kvinnorörelsen just eftersom den gör det angeläget att för egen del hävda det specifika i kvinnokampen och att framför allt klargöra, på djupet, alla aspekter och samband i exploateringen av kvinnor.

Mervärdet och den sociala fabriken

Här vill vi peka på en ståndpunkt som den ortodoxa marxismen, i synnerhet i form av ideologi och praktik hos så kallade marxistiska partier, alltid har tagit för given: när kvinnor stannar utanför samhällsproduktionen, alltså utanför den samhälleligt organiserade produktionscykeln, befinner de sig även utanför den samhälleliga produktiviteten. Med andra ord har kvinnans roll alltid ansetts vara den psykiskt underordnades, eftersom hon fränsett då hon har begränsat arbete utanför hemmet ansetts befinna sig utanför produktionen. I huvudsak tillför hon en rad bruksvärden i hemmet.[12] Detta var i grunden även Marx synsätt, då han efter att ha iakttagit vad som skedde med de kvinnor som arbetade i fabriken drog slutsatsen att det vore bättre för dem att stanna i hemmet där det fanns en moraliskt högre levnadsform. Vad rollen som hemmafru egentligen innebär framgår inte klart hos Marx. Samtidigt har iakttagare lagt märke till att kvinnor från Lancashire, som har varit bomullsarbetare i över ett sekel, är mer sexuellt frigjorda och får större hjälp med hushållssysslorna av sina män. Å andra sidan är kvinnorna i Yorkshires kolgruvedistrikt, där en låg procent kvinnor arbetar utanför hemmet, mer dominerade av sina män. Inte heller har de män som insett exploateringen av kvinnorna inom samhällsproduktionen gått steget längre och förstått kvinnornas exploatering i hemmet. Män är alltför komprometterade genom sitt förhållande till kvinnor. Detta är anledningen till att endast kvinnor kan definiera sig själva och gå vidare med kvinnofrågan.

Vi måste klargöra att inom lönearbetet skapar hushållsarbetet inte bara bruksvärde, utan är även centralt i produktionen av mervärde. Detta gäller för hela kvinnorollen som en personlighet som underordnats på alla nivåer – fysiskt, psykologiskt, och arbetsmässigt – och som har haft och fortsätter ha en tydlig och väsentlig plats i den kapitalistiska arbetsdelningen, genom att vara produktiv på samhällsnivån. Låt oss närmare undersöka kvinnorollen som en källa till samhällelig produktion, alltså till mervärdesskapande. Inledningsvis inom familjen.

Löneslaveriets produktivitet som uppbyggd på det oavlönade slaveriet

Det hävdas ofta, i samband med definitionen av lönearbete, att kvinnor i hushållsarbete inte är produktiva. I själva verket gäller det motsatta, sett till den enorma mängd samhällstjänster som den kapitalistiska ordningen omvandlar till privata aktiviteter, och som

läggs på hemmafru. Hushållsarbete är inte ett i sig »kvinnligt arbete«; en kvinna förverkligar inte sig själv i högre utsträckning, eller blir mindre utmattad, än en man av att tvätta och städa. Dessa är samhälleliga tjänster då de tjänar reproduktionen av arbetskraft. Och kapitalet har, just genom att institutionalisera familjestrukturen, »frigjort« mannen från dessa uppgifter så att han står fri att »tjäna« tillräckligt för att en kvinna ska kunna reproducera honom som arbetskraft.[13] Det har således gjort män till löneslavar, i den utsträckning som det har lyckats samla hushållstjänsterna hos familjens kvinnor, och genom samma process har det kunnat kontrollera tillströmningen av kvinnor på arbetsmarknaden. I Italien är kvinnor fortfarande oumbärliga i hemmet, och kapitalet behöver ännu denna familjeform. På den nuvarande europeiska utvecklingsnivån, och i synnerhet i Italien, föredrar kapitalet fortfarande att importera sin arbetskraft – miljontals män från underutvecklade områden – medan kvinnorna samtidigt lämnas kvar i hemmet.[14]

Kvinnorna är inte till nytta endast då de utför hushållsarbete oavlönat och utan att strejka, utan också genom att de alltid tar emot dem som periodvis fördrivs från sina arbeten i ekonomiska kristider. Familjen, denna modersfamn som alltid står öppen att hjälpa och skydda, har i själva verket utgjort den bästa garantin för att de arbetslösa inte omedelbart blir en hord av subversiva outsiders.

De organiserade partierna inom arbetarrörelsen har varit noggranna med att inte resa frågan om arbete inom hemmet. Fränsett det faktum att kvinnor alltid behandlats som en lägre stående livsform, även på fabriker, skulle det att ta upp frågan vara liktydigt med att utmana hela grunden för fackföreningarna som sysslar (a) endast med fabriken, (b) endast med avgränsad och avlönad arbetsdag, och (c) endast med den del av lönen som vi får och inte med den del av lönen som åter tas ifrån oss, dvs. inflationen. Arbetarklassens partier har alltid tvingat kvinnor att skjuta upp sin frigörelse till en avlägsen framtid, och gjort frigörelsen beroende av de framsteg som männen vinner för »sig själva« i en kamp vars räckvidd begränsas av dessa partier.

I verkligheten har varje fas i arbetarklassens kamp på nytt befast underordningen och utnyttjandet av kvinnor, om än på en högre nivå. Förslaget om pensioner för hemmafru[15] (vilket får oss att undra: varför inte en lön i stället) visar endast på den fullständiga beredvilligheten hos dessa partier att fortsätta institutionalisera kvinnor som hemmafru och män (och kvinnor) som löneslavar.

Nu bör det ha framgått att ingen av oss tror att emancipation, frigörelse, kan uppnås genom arbete. Arbete är alltid arbete, både inom och utanför hemmet. Löntagarens oberoende innebär endast att vara en »fri individ« för kapitalet, vilket inte gäller i mindre utsträckning för kvinnor än för män. De som argumenterar för att frigörelsen för arbetarklasskvinnor står att finna i ett arbete utanför hemmet är en del av problemet, inte lösningen. Att vara slav vid det löpande bandet innebär inte en frigörelse från slaveriet vid köksbänken. Att förneka detta är att också förneka slaveriet vid löpande bandet, vilket åter bevisar att utan kunskap om hur kvinnor exploateras, kan exploateringen av männen inte heller förstås. Men denna fråga är så avgörande att den kommer att beröras separat. Det vi här vill göra tydligt är att genom att inte betala löner för det vi producerar i en kapitalistiskt organiserad värld, döljs kapitalistens gestalt bakom makens. Maken framstår som den enda mottagaren av hushållstjänsterna, vilket ger hushållsarbetet en dubbeltydig och slavliknande karaktär. Maken och barnen blir, genom sin kärleksfulla inblandning, sin kärleksfulla utpressning, kvinnans främsta förmän, de som omedelbart kontrollerar detta arbete.

Maken har en benägenhet att läsa tidningen och vänta på att få middagen lagad och serverad även i de fall då hans fru förvärvsarbetar och kommer hem samtidigt. Det är tydligt att den specifika form av exploatering som hushållsarbete utgör kräver en specifik form av kamp, nämligen kvinnokamp inom familjen.

Om vi inte lyckas inse att familjen är själva stöttepelaren i den kapitalistiska arbetsordningen, och begår misstaget att endast se den som en överbyggnad, som är helt beroende av kampens stadier på fabriker, kommer vi att få en haltande revolution som alltid vidmakthåller och förvärrar en grundläggande motsättning i klasskampen, en motsättning som fyller en funktion i kapitalismens utveckling. Vi skulle med andra ord åter begå misstaget att se oss själva endast som skapare av bruksvärde och att betrakta hemmafruar som skilda från arbetarklassen. Så länge hemmafruar anses stå utanför klassen, förblir klasskampen begränsad, hindrad och oförmögen att verka fullt ut. Uppgiften är inte att utarbeta detta vidare här, men genom att synliggöra och fördöma hushållsarbetet som en maskerad form av produktivt arbete, reses en rad frågor som rör både kvinnokampens mål och strategier.

Att socialisera den isolerade arbetarens kamp

I själva verket, skulle det krav som nu borde följa, nämligen »avlöna vårt hushållsarbete«, löpa risken att, med tanke på nuvarande maktförhållanden i Italien, ge intryck av att vilja befästa grunden för det institutionaliserade slaveri som skapas genom att hushållsarbetet kan förutsättas – därför skulle ett sådant krav knappast kunna fungera som ett mobiliserande mål i praktiken.[16]

Frågan är i stället hur kampformer kan utvecklas som inte bara lämnar hemmafrun hemma i lugn och ro, på sin höjd beredd att delta i tillfälliga gatudemonstrationer, i väntan på en lön som aldrig skulle återgälda något; snarare måste vi finna kampformer som verkligen bryter ned denna struktur av hushållsarbete, fullständigt avvisar det, förkastar vår roll som hemmafruar och hemmet som vår tillvaros enklav, eftersom problemet inte endast är att upphöra med detta arbete, utan att krossa hela husmodersrollen. Utgångspunkten är således inte hur hushållsarbetet kan bli mer effektivt, utan att finna en framskjuten plats i striden; det vill säga inte en högre produktivitet inom hushållsarbetet, utan en mer subversiv kamp.

För att genast kullkasta förhållandet mellan den tid som avsätts för hushållsarbete och den tid som rör annat: det är inte nödvändigt att varje dag spendera tid på att stryka lakan och gardiner, att skura golven blanka eller att damma. Och ändå gör många kvinnor just detta. Uppenbarligen är det inte för att de är enfaldiga: låt oss här påminna om den tidigare parallellen med särskolan. I själva verket ligger deras enda möjlighet att skapa sig en identitet inom detta arbete, eftersom kapitalet har avskurit dem från den organiserade samhällsproduktionen, vilket vi tidigare påpekat.

Att vara avskild från samhällsproduktionen får inte automatiskt som följd att också vara avskild från samhällskampen: däremot tar denna kamp tid från hushållsarbetet och erbjuder samtidigt en alternativ identitet åt kvinnan som tidigare endast kunde finna den inom hushållets enklav. I kampens gemenskap, upptäcker och utövar kvinnorna makt som i sak ger dem en ny identitet. Denna nya identitet innebär, och kan endast komma att föra med sig, en ökad grad av makt i samhället...

Varje plats för strid utanför hemmet erbjuder, just för att varje sfär av den kapitalistiska ordningen tar hemmet för givet, kvinnorna en chans till attack: fabriksmöten,

kvartersmöten, studentförsamlingar – var och en av dessa är fullgoda platser för kvinnokampen, där kvinnor kan möta och konfrontera män, inte som kvinnor mot män, utan som individer, snarare än mor- far, son- dotter, med alla de möjligheter detta bjuder att utanför hemmet kunna kullkasta de motsättningar och besvikelser som kapitalet har velat låta brisera inom familjen.

Arbetsvägran

Således måste vi vägra att se hushållsarbetet som kvinnoarbeta, ett arbete som tvingats på oss, som vi själva aldrig uppfunnit, som aldrig avlönats och där vi har fått utstå absurda arbetstider, tolv, tretton timmar per dag, för att vi skulle tvingas kvar i hemmet.

Vi måste bege oss hemifrån. Vi måste avvisa hemmet för att förena oss med andra kvinnor, för att kämpa mot alla de situationer där det förutsätts att kvinnor stannar i hemmet, för att knyta an till den kamp som förs av alla i dessa små getton, vare sig gettot är ett daghem, en skola, ett sjukhus, ett äldreboende eller slummen. Att överge hemmet är redan i sig självt en form av kamp, sedan de sociala tjänster vi utför där inte längre skulle bli utförda under sådana förhållanden. På så sätt skulle alla de som arbetar utanför hemmet kräva att den börda vi hittills har burit läggs där den hör hemma – på kapitalets skuldror. Denna förändring av kampens förutsättningar kommer att bli än mer våldsamt ju mer kraftfullt vägran till hushållsarbete sker från kvinnornas sida: kraftfullt, bestämt och på massnivå.

Arbetarklassfamiljen är en svårare nöt att knäcka, eftersom den utgör ett stöd för arbetaren i egenskap av arbetare och därigenom ett stöd för kapitalet. Klassens understöd och överlevnad beror på denna familj – men på kvinnans bekostnad gentemot sin egen klass. Kvinnan är löneslavens slav, och hennes slaveri säkrar hennes mans slaveri. Liksom fackföreningen skyddar familjen arbetaren, men den tryggar samtidigt att han och hon aldrig kommer att bli något annat än arbetare. Och det är därför den kamp som arbetarklasskvinnan för mot familjen är avgörande.

Att möta andra kvinnor som arbetar inom och utanför hemmet ger oss nya tillfällen till kamp. I den utsträckning vår kamp är en kamp emot arbete, kan den innefattas i den strid arbetarklassen utkämpar mot det kapitalistiska lönearbetet. Men i den utsträckning exploateringen av kvinnor genom hushållsarbete har haft sin egen specifika historia, knuten till kärnfamiljens överlevnad, kan denna kamps specifika förlopp, vilken måste leda till att kärnfamiljen såsom den formats av

den kapitalistiska samhällsordningen förgörs, tillföra en ny dimension till klasskampen...

Kvinnorna och kampen för att slippa arbeta

Låt oss sammanfatta. Hemmafruns roll, bakom vilken samhälleligt arbete finns gömt, måste förgöras. Men våra alternativ är begränsade. Fram tills nu har myten om den kvinnliga oförmågan, som har sitt ursprung i den isolerade kvinnan, beroende av någon annans lön och därför formad av någon annans medvetande, brutits endast av en handling: kvinnan som tjänar sitt eget levebröd, bryter det personliga ekonomiska beroendet, ger henne en självständig erfarenhet av världen utanför hemmet och utför samhälleligt arbete i en samhällsstruktur, antingen i fabriken eller på kontoret och där inleder sina egna former av samhällsrevolt jämte klassens traditionella former. Kvinnorörelsens uppkomst innebär ett förkastande av detta alternativ.

Kapitalet griper nu efter samma drivkraft som skapade kvinnorörelsen – miljontals kvinnors förkastande av sina traditionella platser och utökande av arbetsstyrkan med fler kvinnor. Kvinnorörelsen kan endast utvecklas i opposition till detta. Genom sin blotta existens framställer den och måste med större tydlighet visa det faktum att kvinnor förkastar myten om frigörelse genom arbete.

För nu har vi arbetat tillräckligt. Vi har skördat miljard ton bomull, diskat miljard smutsdiskar, skrubbat miljard golv, maskinskrivit miljard ord, installerat miljard radioapparater, tvättat miljard blöjor för hand och i maskin. Var gång de gett oss tillträde till en traditionell manlig bastion, har vi utsatts för en ännu en nivå av exploatering. Här kan vi på nytt dra en parallell, även om situationerna skiljer sig åt, mellan tredje världens underutveckling och underutvecklingen i storstaden, eller för att var mer precis, i storstadens kök. Kapitalistisk planering erbjuder den tredje världen att få »utvecklas«; att den utöver nuvarande våndor ska tvingas genomgå den plåga som följer med varje industriell motrevolution. Kvinnor i storstaden har erbjudits samma »hjälp«. Men de av oss som har tagit oss utanför hemmen för att vi varit tvungna eller för att tjäna extra eller för att bli ekonomiskt oberoende, har varnat de andra: inflationen har naglat fast oss vid det här jävla skrivbordet eller vid det här löpande bandet, och där finns ingen frälsning. Vi måste vägra den utveckling de erbjuder oss. Men den arbetande kvinnans kamp handlar inte om att återgå till hemmet, hur lockande det än kan te sig en måndagsmorgon, inte heller är det hemmafruns kamp för att byta fängelsevistelsen i ett hus mot att fjättras vid skrivbord och maskiner, hur lockande det än verkar jämfört med ensamheten i en tolvrumslägenhet.

Kvinnor måste fullt ut upptäcka sina möjligheter, som varken handlar om att stoppa strumpor eller att bli sjökaptan. Visst kan vi önska oss dessa saker, men i dag kan de endast återfinnas i kapitalets historia.

Den utmaning kvinnorörelsen står inför är att finna kampmetoder som, medan de frigör kvinnan från hemmet, å ena sidan undviker ett dubbelt slaveri och å den andra förhindrar ännu en grad av kapitalistisk kontroll och organisering. Detta är den slutgiltiga skiljelinjen mellan reformistisk och revolutionär politik inom kvinnorörelsen.

Det har till synes funnits få kvinnliga genier. Det har inte varit möjligt, då det genom kvinnornas avskildhet från samhällsprocessen inte går att se några frågor på vilka de skulle ha kunnat utöva sitt geni. Nu finns det en sådan fråga, kampen i sig.

Freud hävdade att varje kvinna från födseln lider av penisavund. Han glömde tillägga att denna känsla av avundsjuka först börjar i det ögonblick hon uppfattar att det att ha en penis på något sätt är liktydigt med att ha makt. I än mindre utsträckning insåg han att fallos traditionella betydelse gick in i ett helt nytt skede då åtskillnaden mellan man och kvinna blev en kapitalistisk indelning.

Och det är här vår kamp tar sin början.

Översättning från engelskan av Mia Ohlsson

Denna text är tagen från Fronesis 9-10, 2002 – där den först publicerades på svenska.

Sedan har den i sin tur kopierats från www.motkraft.net 2011 inför studiecirkelträffen i Umeå 12/10 2011 och gjorts till PDF av en medlem i Förbundet Allt åt alla Umeå.

Noter

1. Detta inträffade som en del i den omfattande kvinnodemonstration som hölls vid firandet av internationella kvinnodagen i usa i augusti 1970.

2. Detta förutsätter en helt ny innebörd av begreppet utbildning, vilket den forskning som nu bedrivs om den obligatoriska skolans – den påtvingade inlärningens – historia bevisar. I England upplevdes lärarna som »moralpoliser» som (1) gentemot barnen kunde uppställa gränser för vad som var »brottsligt» och därmed hålla arbetarklassen i schack; (2) förgöra »mobben«, arbetarklassens organisering baserad på den familj som ännu var antingen en produktionsenhet eller åtminstone en livsduglig organisatorisk enhet; (3) göra regelbunden närvaro och punktlighet till en vana och en förutsättning för barnens senare anställningar, och (4) stratifiera klassen genom betygsättning och urval. Liksom vad gäller familjen, var övergången till denna nya form av social kontroll varken smidig eller rak, och den var ett resultat av de motsättningar mellan krafter inom klassen och inom kapitalet som karakteriserar varje fas i kapitalismens historia.

3. Lönearbete baseras på att samtliga förhållanden underordnas löneförhållandet. Arbetaren måste ingå ett individuellt avtal med kapitalet, och berövas därmed skyddet från sina likar.

4. Karl Marx, »Critique of Hegel's Philosophy of the State«, i Writings of the young Marx on Philosophy and Society (1967), s 176.

5. Det rör sig här inte om den kärnfamiljens snävhet som hindrar barn från en lätt övergång till att börja skapa relationer med andra människor; inte heller om vad som följer av detta, det vill säga psykologers argument att med rätt uppfostran skulle en sådan kris ha kunnat undvikas. I stället har vi att göra med hela samhällets organisation där familjen, skolan och fabriken är var för sig avskilda rum. Varje passage mellan dessa rum är en smärtsam övergång. Smärtan kan inte överkommas genom att relationerna mellan de olika rummen lappas ihop, utan endast genom förgörelsen av varje enskilt rum.

6. »Fri lunch, inga avgifter, fria böcker» var en slogan hos en avdelning inom den italienska studentrörelsen, som hade som mål att förbinda de yngre studenternas

kamp med arbetare och universitetsstudenter.

7. I Storbritannien och USA anser sig psykologerna Eysenck och Jensen ha »vetenskapligt» stöd för att svarta har en lägre »intelligens» än vita, en uppfattning som står i diametral motsättning till den som progressiva pedagoger som Ivan Illyich har. Det de vill uppnå förenar dem, men metoden skiljer dem åt. Psykologerna är hur som helst inte mer rasistiska än övriga, bara mer rättframma. »Intelligens» är egenskapen att anta din fiendes ståndpunkt och att forma din egen logik utifrån detta. Då hela samhället som institution agerar med förutsättningen om den vita rasens överlägsenhet, föreslår psykologerna mer medveten och djupgående »betingning» så att de barn som inte lär sig läsa inte i stället lär sig tillverka molotovcocktails. Detta är ett känsligt synsätt som Illyich, som intresserar sig för »lågpresterande» barn (det vill säga barn som förnekar »intelligensen»), kan sälla sig till.

8. Även om kapitalet styr i skolorna, är kontrollen inte given en gång för alla. Arbetarklassen utmanar ständigt och i ökande grad innehållet i det kapitalistiska skolväsendet och vägrar betala kostnaderna. Det kapitalistiska systemets svar är att återupprätta den egna kontrollen, och denna kontroll verkar alltmer ordnas efter fabriksliknande riktlinjer.

9. Vi bortser alls inte från de pågående försöken med provrörsbefruktningar. Men i dag är sådana mekanismer fullt ut underställda kapitalistisk vetenskap och kontroll. Att använda sig av detta skulle helt gå emot oss och mot klassen. Det ligger inte i vårt intresse att avsäga oss avlandet, att överlämna det i fiendens händer. Det som ligger i vårt intresse är att vinna friheten att avla och varken betala lönearbetets eller den samhälleliga utestängningens pris.

10. Då barn inte kan uppfostras med hjälp av tekniska uppfinningar, utan endast genom mänskligt omhändertagande, kan den verkliga frigörelsen från arbetstid inom hushållet, den kvalitativa förändringen av hushållsarbete, endast komma från kvinnorörelsen: ju mer rörelsen växer, desto mindre kan männen – och i första hand de politiskt militanta män – räkna med ett kvinnligt omhändertagande av barnen. Och på samma gång ger den nya sociala miljö som rörelsen konstruerar barnen ett socialt rum med både män och kvinnor, som inte har något att göra med de daghem som organiseras av staten. Dessa saker innebär att segrar redan har vunnits i kampen. Just eftersom segrarna är resultat av en rörelse som till sin natur är en kamp, har de inte som mål att byta ut någon form av samarbete mot kampen

i sig.

11. Det är omöjligt att säga hur länge dessa tendenser kommer fortsätta att driva rörelsen framåt och när de kommer att övergå i sin motsats.

12. Några av de första läsarna av den engelska översättningen ansåg att denna definition av kvinnors arbete borde vara mer precis. Vad vi menade var att hushållsarbete som arbete är produktivt i Marx bemärkelse, då det skapar mervärde.

Därefter talar vi om kvinnans samlade produktivitet; kvinnans produktivitet i relation både till hennes arbete och till hela hennes roll får anstå till en kommande text som vi nu arbetar på. I denna förklaras kvinnans plats mer uttalat utifrån hela kapitalets cirkulation.

13. Se introduktionen, s 11. Arbetskraft är: »en besynnerlig vara i det att den inte är ett ting. Arbetsförmågan finns endast hos den människa vars liv konsumeras i produktionsprocessen. ...Att beskriva dess grundläggande produktion och reproduktion är att beskriva kvinnoarbetet« (Denna sista not är tagen ur originaltexten).

14. Detta går emellertid stick i stäv med trenden att anställa kvinnor i industrin inom vissa sektorer. Kapitalets olika behov inom samma geografiska sektor har skapat en åtskild och även motsättningsfull propaganda och politik. Där familjens stabilitet tidigare baserats på en relativt standardiserad mytologi (där politik och propaganda varit enhetlig och stått officiellt oemotsagd), motsäger nu ett flertal olika sektorer av kapitalet varandra och undergräver själva definitionen av familjen som stabil, oföränderlig och en naturlig enhet. Det klassiska exemplet på detta är mängden åsikter och ekonomiska policier kring preventivmetoder. Den brittiska regeringen har nyligen fördubblat sitt bidrag till fonder för detta ändamål. Vi måste undersöka i vilken utsträckning denna politik har ett samband med rasistisk invandrapolitik, alltså med manipulation av källorna till mogen arbetskraft, och med arbetsetikens ökande urholkning som resulterar i rörelser bland arbetslösa och ensamstående mödrar, vilket innebär en kontroll av födselar som skulle förorena kapitalets renhet med revolutionära barn.

15. Denna politik drivs av det italienska kommunistpartiet, som under några år lade fram en motion i det italienska parlamentet som skulle innebära en pension för kvinnor i hemmet, både hemmafruar och ensamstående kvinnor, när de nådde 55 års ålder. Motionen antogs aldrig.

16. I dag ställs krav på avlönat hushållsarbete i allt högre grad och med allt mindre motstånd både inom den italienska kvinnorörelsen och på annat håll. Sedan första utkastet till denna text skrevs (juni 1971), har debatten fördjupats och många av de oklarheter som orsakades av diskussionens ungdom har försvunnit. Men framför allt har tyngden hos proletarietets kvinnors behov inte endast radikaliserat rörelsens krav. De har också gett oss större styrka och förtroende att föra fram dem. För ett år sedan, vid den italienska kvinnorörelsens uppvaknande, fanns de som ansåg att staten lätt kunde kväsa det kvinnliga upproret mot hushållsarbete genom att »betala« ett månadsbidrag på 7-8 lire vilket de redan hade gjort, särskilt till de »stackare« som var beroende av pensioner.

Nu har dessa tvivel i stor utsträckning försvunnit. Och det står i alla hänseenden klart att kraven på avlönat hushållsarbete endast är en bas, ett perspektiv att utgå ifrån, vars förtjänst i grunden är att direkt knyta förtrycket, underordningen och isoleringen av kvinnan till dess materiella grund: kvinnlig exploatering. För närvarande är detta möjligen den viktigaste uppgiften för kravet på avlönat hushållsarbete.

Detta ger genast en indikation åt kampen, en riktning uttryckt i organisatoriska termer där förtryck och exploatering, klass- och kastsituation är oupplösligt sammanbundna. Att ständigt omsätta detta synsätt till praktisk handling är den uppgift som kvinnorörelsen möter – i Italien och i övriga världen.